

ДОСТАТНІЙ ТА ГІДНИЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ**Корнєва П. М.,***асистент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого,
канд. юрид. наук*

Реформування соціальної сфери є важливим напрямком діяльності соціальної держави. На цьому шляху постає багато питань, без вирішення яких неможливо створити умови для дієвих соціальних реформ. Однією з них є проблема встановлення гідного рівня життя як основи соціального забезпечення, яке сприяло б реалізації соціальної справедливості в Україні та інших державах пострадянського простору.

Україна активно співпрацює з різноманітними міжнародними інституціями та організаціями в розробленні й прийнятті внутрішніх нормативних актів, використовує вже накопичений досвід інших країн і міжнародно-правові акти. Саме цей напрямок відбиває пріоритети соціальної політики, а також є показником в питаннях розвитку соціальної держави. Міжнародні договори та конвенції у сфері соціального забезпечення населення суттєво впливають на національне законодавство України, їх можна розглядати в якості джерел права соціального забезпечення. Звідси, міжнародно-правове регулювання відносин у цій сфері здійснює значний вплив на демократичні перетворення в державі та розвиток принципу соціальної справедливості.

На законодавчому рівні стандарти соціального забезпечення були вперше визначені Загальною декларацією прав людини, прийнятою і проголошеною Генеральною Асамблеєю ООН від 10.12.1948 р. Зокрема, встановлювалося, що кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва (ст. 22). Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини (ст. 25).

Та універсальність норм Загальної декларації прав людини 1948 р. не спростовує істотні відмінності у розумінні комплексу основних прав людини в різних правових системах. Так, якщо європейські держави здебільшого сприймають цінність кожної особи як індивідуаль-

ності, відповідно дотримуючись природно-правової доктрини, то держави постсоціалістичного простору, незважаючи на подібні формулювання конституційних прав, зберегли повагу до суспільно-загальних пріоритетів. Приміром, Конституція Республіки Білорусь (1996 р.) гарантує особам, які працюють за наймом, справедливую частку винагороди в економічних результатах праці відповідно до її кількості, якості та суспільного значення, але не нижче рівня, який забезпечує їм та їхнім сім'ям вільне та гідне існування (ст. 42). Конституція Республіки Молдова (1994 р.) зобов'язує державу вживати заходів для забезпечення будь-якій людині гідного життєвого рівня, що необхідний для підтримання здоров'я та благополуччя її та її сім'ї, що включає їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування (ст. 47). Конституція Російської Федерації (1993 р.), проголошуючи державу соціальною, конкретизує, що її політика спрямована на створення умов, які забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини, але право на гідний рівень життя в Конституції РФ не згадується. Конституція України (1996 р.) закріплює право на соціальний захист та встановлює, що кожен має право на *достатній* життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, який включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 46).

Як бачимо, поняття «гідний рівень життя» в національних та міжнародних правових документах інтерпретується як «достатній рівень», але ці категорії мають різне змістове наповнення. Видається, що достатній рівень означає наявність «мінімуму достатку», який дає змогу виживати особі або сім'ї. Найбільш часто його співвідносять із забезпеченням прожиткового мінімуму. Саме такий підхід реалізується у нормах українського законодавства, зокрема тих, що регулюють порядок надання соціальної допомоги. Відсутність у сім'ї доходу на рівні прожиткового мінімуму є підставою для виникнення права на переважну більшість видів державної соціальної допомоги, а різниця між сукупним доходом сім'ї та відповідним прожитковим мінімумом – основою для визначення розміру, наприклад, допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Між тим, як відзначається у науковій літературі, у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. закріплено інший підхід до змісту цього стандарту: *достатній* життєвий рівень включає достатнє тільки харчування, одяг і житло. Як бачимо, Пакт 1966 р. звужує зміст стандарту 1948 р., оскільки замість п'ятиелементного складу закріплює трьохелементний склад, де не взято до уваги право громадян на медичний догляд та соціальне обслуговування. Такий підхід надає можливість державі обрати менш обтяжливий для бюджету варіант стандарту, що не додає позитиву у життя людини і призводить до порушення принципу соціальної справедливості. Так відбулося й під час прийняття Конституції України. У

ст. 46 Основного Закону взято за основу трьохелементний склад цього соціального стандарту.

Вважаємо, що життєвий рівень має забезпечувати не тільки існування, а й розвиток людини – як особистісний, так і фізіологічний. Як вірно зазначив М. М. Шумило, термін «достатній рівень життя» є занадто вузьким. Достатній – це той, що дозволяє людині вижити, а гідний – той, що дозволяє жити і реалізовувати у повному обсязі свої права та обов'язки. Тому категорії «гідний» та «достатній» є різними за змістом. Гідне життя більшою мірою відображає сутність соціальної держави, існування якої неможливе без реалізації вимог соціальної справедливості.

Тут кожне суспільство стикається із проблемою невідповідності обмежених ресурсів держави зростаючим соціальним потребам населення. Загальновідомо, що статтею 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р. встановлено прямий зв'язок між цими правами і наявними ресурсами держави. Та особливу увагу слід звернути на ту частину ст. 2 Пакту, у якій зазначається обов'язок кожної держави-учасниці задля забезпечення соціальних, економічних і культурних прав вжити заходи саме в максимальних межах наявних ресурсів усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів.

З огляду на таку конструкцію стандарт достатнього життєвого рівня є законним, але несправедливим. Як слушно зауважує В. В. Самохвалов, правове не завжди є справедливим, а справедливе не обмежується правовою сферою. Справедливість виступає як соціальний та етичний критерій права. Втілюючись у діючому праві та практиці його реалізації, справедливість набуває юридичних рис, які визначають її офіційний рівень. Справедливим може бути лише закон, що відповідає принципам права, а діяти по справедливості означає діяти по праву, у відповідності до його загального масштабу і однаково рівних і обов'язкових для всіх норм.